

Watervogeltellingen in Nederland

Nieuwsbrief seizoen 2017/2018 nr 4, december 2017

Nederland is bij uitstek een land van wetlands en watervogels. Met watervogeltellingen worden objectieve gegevens verzameld over aantallen, verspreiding en de veranderingen daarin. Het landelijke project vindt plaats in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring en wordt ondersteund door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening en het Centraal Bureau voor de Statistiek. De landelijke coördinatie wordt verzorgd door Sovon Vogelonderzoek Nederland. De tellingen worden uitgevoerd door een groot aantal waarnemers van vogelwerkgroepen, behorende instanties, provincies en instituten. Er worden maandelijks tellingen uitgevoerd in monitoringgebieden (alle watervogelsoorten, in Rijkswateren en overige Vogelrichtlijnggebieden), pleisterplaatsen (ganzen en zwanen) en in januari de Midwintertelling.

Beste tellers,

Nijmegen, 30 november 2017

Het was geen best telweekend in november. Zowel de zaterdag als de zondag was het regenachtig, hoewel we op zondag hier in het zuiden later op de dag nog wel de zon zagen. Sommige tellers schreven het zelfs in hoofdletters, REGEN! De vrijdag daarentegen was juist een heel aardige dag en veel tellers weken dan ook uit naar deze dag. Maar niet iedereen kon dat natuurlijk. Hoe anders hadden de Waddentellers het een week-end later. Het was een zeldzaam mooi weekend en er kwamen veel foto's langs op Facebook van uiterst relaxte tellers op een zonovergoten en rustig Waddeneiland. In ieder geval is er weer flink geteld en ook ingevoerd. Jullie beginnen blijkbaar al een beetje te wennen aan de nieuwe invoerpagina's gezien het vrijwel uitblijven van reacties na de novembertelling. We hebben ons best gedaan om voor de afgelopen telling alle kinderziektes op te lossen en ik ben blij dat dat gelukkig wel gelukt lijkt. Mocht er toch iets niet lukken, een beknopte instructie kun je vinden op sovon.nl/watervogelinvoer, maar schroom niet om ons een mailtje te sturen. Datzelfde geldt als een medeteller niet in de lijst staan. Wij maken het direct in orde.

We gaan zien wat december gaat brengen. De dagen zijn kort dus het is altijd wel een beetje haasten. Vaak zit het weer ook niet mee. Mist is een beruchte spelbreker. Op **16 december** vindt in ieder geval een telling plaats van alle monitoringgebieden en ganzen- en zwanengebieden. Een week later, op **23 december**, vindt een steekproeftelling plaats in het Waddengebied. Net zoals de afgelopen maanden valt ook deze telling weer relatief laat in de maand. Het tij op de 23^e is net als vorige maand niet echt hoog met 86 cm verhoging, het tijdstip van 12:04u (in Harlingen) is daarentegen dan gunstig. Ook op **23 december** is de tweede slaaplaatsetelling van Grote zilverreiger. In de vorige nieuwsbrief kon je lezen dat in oktober jl. maar liefst 7100 Grote Zilverreigers waren geteld op 242 locaties. Tellen kan van 16 tot en met 31 december.

Veel plezier bij de aankomende telling!

Menno Hornman

Nederland (binnenland):	Waddengebied:
16 december monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	23 december steekproeftelling (12.04 - HW 86), ganzen- en zwanentelling
Volgende telling	(tussen haakjes tijdstip hoog water & cm verhoging)
13 jan midwintertelling, monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	20 jan integrale telling (11:24 - 93)
17 feb monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	17 feb steekproeftelling, ganzen en zwanentelling (10:45 - 89)
17 mrt monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	17 mrt (extra) integrale telling, ganzen en zwanentelling (10:05 - 83)
14 apr monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	14 apr steekproeftelling, telling Brand- en Rotgans (9:55 - 77)
5 mei telling Brand- en Rotgans	5 mei telling Brand- en Rotgans (13:34 - 90)
12 mei selectie van monitoringgebieden	19 mei integrale telling (13:37 - 97)
16 juni selectie van monitoringgebieden	16 juni steekproeftelling (12:36 - 105)
NB. Bij voorkeur niet van de teldatum afwijken, echter bij slecht weer of andere overmacht kunnen tellingen nog één dag voor tot twee dagen na de teldatum worden uitgevoerd.	

2017 / 2018

Ganzen en zwanen: Nog steeds weinig ganzen en zwanen?

Hoewel er tussen de oktober- en novembertelling enkele dagen met veel trek waren, deden half november toch nog diverse berichten de ronde dat de aantallen tijdens de telling minder groot waren dan gebruikelijk voor de tijd van het jaar (bijv. in delen van Fryslân en het rivierengebied), zie ook het bericht van Jan Schoppers over de slaapplaatstellingen verderop. Veel Kleine Zwanen blijken nog steeds in de Baltische Staten te verblijven (voorlopige aantal novembertelling in Nederland ruim 500). Het aantal Kleine Rietganzen bleef heel laag. De 4000 die werden geteld zijn waarschijnlijk ook direct het maximum voor dit seizoen. Opvallend is wel dat deze soort z'n gedrag verandert en ook op grote schaal op maïs was te vinden, en in gebieden waar ze normaal weinig voorkomen (o.a. omgeving Fochtelooerveen). Zie je een grotere groep Toendrarietganzen, blijken na enig zoeken vaak ook enkele Kleine Rietganzen op te duiken. Ik had zelfs een groep van 11 bij Meedhuizen in Groningen: geen alledaagse verschijning in die regio. Ook het aantal Kol- en Toendrarietganzen leek aan de lage kant (resp. 380.000 en 95.000), maar natuurlijk zijn nog niet alle gegevens beschikbaar zodat we nog een slag om de arm moeten houden.

Magere broedresultaten

Eén ding is al wel heel duidelijk dit seizoen: bij de meeste groepen zitten heel weinig eerstejaars vogels. Bij Rotgans zelfs maar rond de 1 %, terwijl een goed jaar was voorspeld op grond van de lemmingcyclus op Taimyr. De 7-8 % eerstejaars die momenteel bij Kolganzen worden gezien behoren tot de laagste ooit (alleen 1961/62 was slechter). Toendrarietganzen worden met ongeveer 10 % eerstejaars gezien, wat eveneens in het rijtje slechtste broedseizoen ooit geplaatst kan worden. Van de Kleine Rietgans kwamen berichten over slechte broedresultaten in de

broedgebieden op Spitsbergen, maar in de groepen die in Fryslân werden onderzocht bleken toch ruim 10 % jongen te zitten. Maar bij een soort waarvan Nederland bijna de uiterste zuidgrens van het winterareaal vormt kunnen naar verhouding meer families naar het zuidwesten vliegen. Bij Kolganzen zien we iets soortgelijks in België en Engeland (soms 10 % meer jongen dan bij ons). Een expeditie van de engelse Wildfowl and Wetlands Trust kwam afgelopen zomer uit de Pechora delta in Rusland terug met verhalen over weinig succesvolle Kleine Zwanen families. Een gemeenschappelijke deler van al deze berichten is een uitzonderlijk laat en koud voorjaar, van Spitsbergen tot in Siberië. Waarschijnlijk zijn daarvoor veel paren niet eens tot broeden overgegaan.

Kees Koffijberg

Ganzen- en zwanendag op 27 januari 2018!

Op zaterdag 27 januari a.s. vind de tweejaarlijkse ganzen- en zwanendag plaats die door Sovon i.s.m. de Ganzen- en Zwanenwerkgroep wordt georganiseerd. Plaats van handeling is zoals gebruikelijk Hotel Haarhuis, tegenover het NS Station in Arnhem. Tijd: van 10:00 tot 16:00. Er wordt nog aan het programma gewerkt, maar we zullen een breed scala aan lezingen presenteren, van ruiende Knobbelzwanen tot het broedsucces van Grauwe Ganzen in Fryslân. Het volledige programma verschijnt rond half december op sovon.nl (kijk onder sovon.nl/agenda), en zit bij de volgende nieuwsbrief eind december. De dag staat open voor alle geïnteresseerden en de toegang is gratis.

Roofvogels tellen ook mee

Hoewel misschien niet iedereen enthousiast wordt van roofvogels kunnen we alle soorten tellen en ook doorgeven bij de watervogeltelling. Zeearend, Bruine en Blauwe Kiekendief, Ruigpootbuizerd, Visarend, Smelleken en Slechtvalk zitten al in de vaste soortenlijst van de watervogeltelling. Naast deze wat schaarsere soorten kun je ook de meer algemene zoals Torenvalk en Buizerd doorgeven. Belangrijk is dat je dan onder de 'Bezoekgegevens' de goede 'Getelde selectie' aangeeft. Wil je alle roofvogels doorgeven dan moet je het volgende selecteren: 'Watervogels, wetlandsoorten & roofvogels' of 'Ganzen, zwanen & roofvogels'. Daarnaast kun je ook kiezen voor één of enkele soorten die je erbij telt, bijvoorbeeld Grote Zilverreiger bij een ganzen- en zwanentelling, en Torenvalk. Als je eenmaal aangeeft deze soorten ook te tellen, gaan we ervan uit dat dat niet eenmalig is, maar dat je ze vanaf dan iedere keer telt. Belangrijk is dus dat je bij de Bezoekgegevens aangeeft welke soorten je wel en niet telt, zodat het voor ons duidelijk is dat een nul een echte 'nul' is.

Slechtvalk geeft leven in de brouwerij

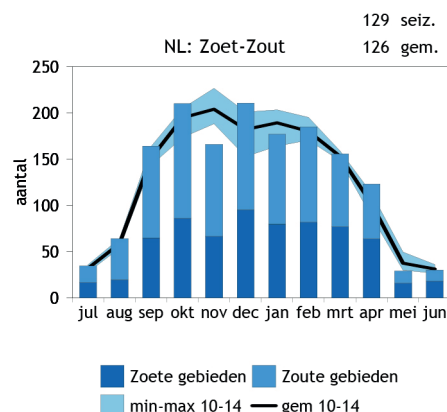
Een jagende Slechtvalk kan soms je telling even in

de war schoppen, maar het blijft een fantastisch schouwspel. Het aantal broedvogels zit nog steeds in een stijgende lijn met in 2015 rond 160 broedparen en het jaar erop circa 20 erbij. Het grootste deel van de populatie broedt in het zuiden en midden van ons land. De adulte vogels zijn voornamelijk standvogel, maar jongen kunnen in het winterhalfjaar zwerven. Daarnaast zien we buiten het broedseizoen vogels uit Duitsland en België en zijn er gasten, en is er doortrek, uit Noord-Europa. In de afgelopen 25 jaar zijn de aantallen verdrievoudigd. In veel regio's lijkt er recent -de laatste vijf jaar- een stabilisatie opgetreden, maar het is de vraag of dat standvastig is. In de Zoute Delta zijn de aantallen in de afgelopen tien jaar niet meer gegroeid. Hoewel onze broedpopulatie en die in Duitsland nog toeneemt, lijkt er bij de trektellingen bij Falsterbo recent ook een stabilisatie opgetreden. In ons land verblijven de grootste aantallen in de winter op de Wadden, Friesland, Groningen, Noord- en Zuid-Holland en de Delta. Afhankelijk van het gebied staan er steltlopers, duiven, lijsters of Spreeuwen op het menu. De aanwezigheid van Slechtvalken op de Wadden heeft geen effect op de populaties van

steltlopers, maar wel op het foerageergedrag (van den Hout 2009, Dekker & Dreyer 2016). In de afgelopen vier decennia heeft de toename van de Slechtvalk plaatsgevonden in alle jaargetijden, en is dus een afspiegeling van de trend van de NW-Europese populatie.

Tot nu toe zijn er in de afgelopen oktober en november respectievelijk bijna 125 en 140 Slechtvalken ingevoerd. De maxima per gebied in oktober waren Slikken van Flakkee Zuid (4), Plaat van de Vliet bij Philipsdam (3) en Rottumerplaat (3) en in november Kwade Hoek tot Goeree paal 10 (3), Landaanwinningswerken Emmapolder Gr (3) en Hompelvoet Grevelingen (3).

Jan Schoppers

Figuur 1. Slechtvalk. Seizoensverloop in de zoete en zoute monitoringsgebieden in 2015/16.

Ganzen en zwanen op de slaapplaatsen tellen: een spektakel

Het tellen van slaapplaatsen van ganzen en zwanen is, alleen al door de massaliteit, vaak spectaculair. In korte tijd enkele duizenden uitvliegende Kol- of Brandganzen zijn geen uitzondering. Maar ganzen en zwanen worden ook geteld tijdens de watervogel- en ganzen- & zwanentellingen. Waarom is het dan toch belangrijk dat ook de slaapplaatsen geteld worden, en hoe doe je dat?

Nederland belangrijk, ook voor slapende ganzen

Nederland is een internationale mainport voor overwinterende en doortrekkende ganzen. Naast foerageergebieden voor overdag, zijn ook de slaapplaatsen uitermate belangrijk. Juist in de winter, wanneer het koud kan zijn en het tot maximaal 16 uur per dag donker is. Dat grote aantallen gemeenschappelijk overnachten is niet alleen vanwege de veiligheid, maar vermoedelijk ook om informatie uit te wisselen over de kwaliteit van foerageergebieden.

Van de 56 Natura-2000 gebieden hebben er 47 een slaapplaatsfunctie voor ganzen en zwanen. Voor die gebieden zijn er doelstellingen om voldoende ruimte te bieden als slaapplaats voor soorten als Kleine en Wilde Zwaan, Taigarietgans, Toendrarietgans, Kleine Rietgans, Grauwe Gans, Dwerggans, Kolgans, Brandgans en Rotgans. Om na te gaan of ganzen en zwanen voldoende in die gebieden terecht kunnen, wordt er twee keer per winter een simultaantelling op slaapplaatsen georganiseerd. In zoveel mogelijk Natura 2000-gebieden worden dan in een periode van twee weken, liefst in het voorkeursweekend, de slaapplaatsen geteld. Die tellingen vormen de basis voor het aanwijzen of wijzigen van de slaapplaatsfunctie van een gebied.

Laag aantal ganzen in november

Voorlopige telresultaten van afgelopen november (stand invoer eind november) wijzen op relatief lage aantallen in vergelijking met vorig jaar. Toen werden landelijk in november ruim 250.000 Kolganzen geteld, terwijl het aantal tot-nu-toe bleef steken op bijna 152.000. Door het zachte weer in heel Europa bleef het aantal arctische ganzen bij ons in november laag. De Grauwe Gans kende vergelijkbare aantallen, ruim 50.000. Ook het aantal slapende Kleine Zwanen was lager, met bijna 210 dit jaar en ruim 450

Teldata van slaapplaatstellingen in seizoen 2017/18

Datum	Starttijd	Type telling
16 dec 2017	15.30 uur	Slaapplaatstelling Grote Zilverreiger
6 jan 2018	07.45 uur	Slaapplaatstelling ganzen, zwanen
3 febr 2018	16.35 uur	Slaapplaatstelling Wulp
24 febr 2018	17.10 uur	Slaapplaatstelling Grote Zilverreiger, Aalscholver
17 mrt 2018	17.50 uur	Slaapplaatstelling Scholekster, Kempphaan, Grutto
7 april 2018	19.30 uur	Slaapplaatstelling Scholekster, Kempphaan, Grutto

Slaapplaatstellers gevraagd voor de volgende Natura 2000-gebieden:

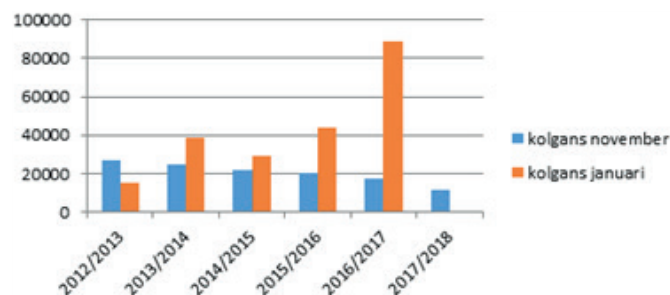
Waddenzee	Oostelijke Vechtplassen
Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	Haringvliet
IJsselmeer	Voordelta
Ketelmeer & Vossemeer	Krammer-Volkerak
Veluwerandmeren	Oosterschelde
Ilperveld, Varkenland, Oostzanerveld & Twiske	Veerse Meer
	Zoommeer
	Rijntakken

vorig jaar. Overigens ontbreken in beide seizoenen slaapplaatstellingen van de Kleine Zwaan op de Veluwerandmeren.

Meedoen?

De volgende telling voor ganzen en zwanen is van 13 januari tot en met 28 januari, met als voorkeursdatum 20 januari. Kijk op sovon.nl/vacant welke gebieden nog geen teller hebben en meld je aan. Voor elke soort staan op de website (Vogelinfo/Telrichtlijnen) de tips en trucs voor de Slaapplaatstelling.

Jan Schoppers

Figuur 2. Kolgans. Aantal slapende vogels in de Biesbosch in november en januari. Het aantal in november is afgenomen, maar de aantallen in januari nemen toe. Lees het verslag op sovon.nl/biesboschganzen

De Smient: een volgende turfsoort

Wat is de verhouding tussen mannetjes en vrouwtjes bij de Smient? Net als in voorgaande winters zet soven samen met waarneming.nl weer een eendensoort in de schijnwerpers. We roepen watervogeltellers en andere vogelaars op om in januari 2018 extra goed naar Smienten te kijken. Door de aantallen mannetjes en vrouwtjes te onderscheiden, komen we meer te weten over de populatie-opbouw van deze kleurrijke eend. In de winter van 2015/16 bekeken we de Tafeleend en de afgelopen winter de Kuifeend. Beide soorten bleken een behoorlijk scheve geslachtsverhouding te hebben: er werden beduidend meer mannen dan vrouwen geturfd. Zulke turfactivaties, zeker wanneer ze jaar in jaar uit worden herhaald, geven inzicht in de ecologie van een soort (waar overwinteren mannen en vrouwen, en verandert dat?) en verklaren soms een deel van de vastgestelde populatie-ontwikkelingen. We kiezen iedere winter een andere eendensoort om waarnemers te stimuleren om met regelmaat details over geslacht en leeftijd in te voeren.

Smienten turven

In januari 2018 organiseren we een landelijke steekproef onder Smienten. Midden in de winter verwachten we geen grote verplaatsingen van Smienten en is het uiterlijk van mannetjes en vrouwtjes goed te onderscheiden.

Invoeren

De midwintertelling is een ideaal moment om even wat beter te kijken naar een groepje Smienten. Met een handtellertje en telescoop kun je het aantal

mannetjes en vrouwtjes turven. Ook als je een deel van de groep op die manier turf, is je actie al zinvol. Buiten het telwerk om kun je losse groepstellingen invoeren via waarneming.nl.

Bij het online invoeren van de telling, maar ook in de app Avimap, voer je de vrouwtjes en mannetjes met een aparte stip in.

- Bij het online invoeren kun je via de knop *Meer details* de geslachtsgegevens per stip toevoegen (zie figuur).
- In de app Avimap voeg je informatie over het geslacht toe door op de ingevoerde stip te klikken en vervolgens op *Wijzigen* te klikken.

Albert de Jong

Volwassen mannetje Smient (rechts) met wit vleugelveld en een vrouwtje (links). Foto: Rick Geling (22-1-2017, Amstelveen)

Watervogeltellingen	Menno Hornman (menno.hornman@sovon.nl)
• projectcoördinatie	Michel Klemann (michel.klemann@sovon.nl)
• formulieren etc.	(Alle coördinatoren zijn telefonisch te bereiken via 024-7 410 410)

Coördinatie Slaapplaatstellingen a.i.: Jan Schoppers (jan.schoppers@sovon.nl)

Regiocoördinatoren

(ZO) Zoute Delta	Mervyn Roos (06-12 21 81 34, mervyn.roos@rws.nl)
(NH) Noord-Holland	Michel Klemann (024-7 410 410, michel.klemann@sovon.nl)
(ZH) Zuid-Holland	Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
(ZL) Zeeland	Jan-Willem Vergeer (024 7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(FR) Friesland	Romke Kleefstra (06-10 64 66 40 romke.kleefstra@sovon.nl); midwintercoördinator Sjouke Scholten (p/a Sovon)
(GR) Groningen	Kees Koffijberg (024-7 410 410, kees.koffijberg@t-online.de); midwintercoördinator Sjouke Scholten (p/a Sovon)
(DR) Drenthe	Harold Steendam (0592-273845, harold_steendam@hotmail.com)
(FL) Flevoland	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(OV) Overijssel	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(GL) Gelderland	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(UT) Utrecht	Michel Klemann (024-7 410 410, michel.klemann@sovon.nl)
(NB) Noord-Brabant	Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
(Li) Limburg	Ton Cuijpers (0475-551579, a_cuijpers@hetnet.nl)
(WG) Waddengebied	Romke Kleefstra (06-10 64 66 40 romke.kleefstra@sovon.nl)
(RG) Grote Rivieren	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)

Informatie over coördinatie in (IJ) IJsselmeergebied, (RM) Randmeren, (BR) Beneden Rivieren, (NZ) Noordzee via Sovon Menno Hornman (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)

Deze nieuwsbrief wordt toegezonden aan tellers en/of coördinatoren. De resultaten van de komende telling a.u.b. zo spoedig mogelijk naar Sovon Vogelonderzoek Nederland, Antwoordnummer 98189, 6500 VA Nijmegen sturen. Vergeet niet de gebiedscodes in te vullen. Een postzegel is niet nodig!!

Nb! In deze nieuwsbrieven genoemde aantallen zijn voorlopig en vaak nog onvolledig! Ze zijn dus niet geschikt voor verder gebruik.